

**“XALQ TABOBATI: TARIXI, YUTUQLAR,
ISTIQBOLLAR”**

mavzusidagi Xalqaro ilmiy-amaliy anjumani materiallari
to‘plami

28 aprel 2023-yil

Toshkent sh., O‘zbekiston

Сборник материалов Международной научно-
практической конференции

**«НАРОДНАЯ МЕДИЦИНА: ИСТОРИЯ,
ДОСТИЖЕНИЯ, ПЕРСПЕКТИВЫ»»**

28 апреля 2023 года

г. Ташкент, Узбекистан

Collection of materials of the International scientific and
practical conference

**"TRADITIONAL MEDICINE: HISTORY,
ACHIEVEMENTS, PROSPECTS"**

28 April 2023

Tashkent, Uzbekistan

Ташкентская медицинская академия // Сборник материалов Международной научно-практической конференции «НАРОДНАЯ МЕДИЦИНА: ИСТОРИЯ, ДОСТИЖЕНИЯ, ПЕРСПЕКТИВЫ» Сборник материалов конференции // ООО "TIBVIYOT NASHRIYOTI MATVAA UYI" - 2023 - 112 стр.

Главный редактор	Шадманов А.К., ректор Ташкентской медицинской академии, профессор, д.м.н.
Заместитель главного редактора	Азизова Ф.Л., проректор по науке и инновациям Ташкентской медицинской академии, профессор, д.м.н.
Ответственный секретарь	Высогорцева О.Н., доцент кафедры реабилитологии, народной медицины и физической культуры, к.м.н.
Редколлегия:	Собирова Г.Н., профессор кафедры реабилитологии, народной медицины и физической культуры, д.м.н. Жумаева Г.А., доцент кафедры реабилитологии, народной медицины и физической культуры, к.м.н.

**“XALQ TABOBATI: TARIXI, YUTUQLAR,
ISTIQBOLLAR”**

mavzusidagi Xalqaro ilmiy-amaliy anjumani materiallari to‘plami
28 aprel 2023-yil

Toshkent, O‘zbekiston

Сборник материалов Международной
научно-практической конференции

**«НАРОДНАЯ МЕДИЦИНА: ИСТОРИЯ, ДОСТИЖЕНИЯ,
ПЕРСПЕКТИВЫ»**

28 апреля 2023 года

Ташкент, Узбекистан

Collection of materials of the International scientific
and practical conference

**«TRADITIONAL MEDICINE: HISTORY, ACHIEVEMENTS,
PROSPECTS»**

28 April 2023

Tashkent, Uzbekistan

There is only one universal science, an understanding of nature - effective methods of Western and Eastern medicine should combine to form a modern form of medicine, that is, preventive, prognostic, personalized and participatory. In modern medicine, patients should be able to understand the trajectory of their health and have access to all effective methods of disease prevention and treatment. That's why we have to use modern medicine as well as traditional treatment.

QADIMGI SHARQ TIBBIYOTINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Niyozova Nilufar Shomuratovna (Falsafa fanlari nomzodi, dotsent)

Toshkent tibbiyot akademiyasi Ijtimoiy fanlar kafedrası

Qadimdan Sharq madaniyati o'ziga xosligi bilan ajralib turgan. Sharqda ilm-fanning eng yuksak namunalari yaratilgan bo'lib, boshqa mamlakatlar bu yutuqlardan bahramand bo'lib kelgan. Qadimgi Xitoy, Hindiston, Markaziy Osiyo, Misr kabi davlatlarda xalq tabobati rivojlangan bo'lib, keyingi davrlarda bu an'anaviy tibbiyotga aylanib bordi. Qolaversa, hozir tibbiyot rivojida ularning alohida o'rni bor. Misol uchun, Xitoyda keng tarqalgan igna sanchib davolash uslubidan hozirda jahon davlatlari foydalanishadi. Yoki Hindistonda jarrohlik usullaridan - rino-plastikaning paydo bo'lishi tom ma'noda tibbiyotdagi yuksaklik edi.

Bizning hozirgi O'zbekiston hududida ham xalq tabobatining muayyan turlari rivoj topdi. O'rta asrlarga kelib esa tibbiyotning barcha yo'nalishlari ilm-fan darajasiga ko'tarilib, fanning fundamental asoslari yaratildi. Alloma A.R.Beruniy "Saydana" asari orqali farmakologiya fanining poydevori qo'ygan bo'lsa, "Minerologiya" asari orqali ma'danlarning inson salomatligiga ta'siri mohiyatini ham ochib berdi.

Abu Ali ibn Sino – nafat tibbiyot, balki barcha ko'pgina sohalar rivojida iz qoldirgan alloma. Uning "Tib qonunlari" asari "...dunyo miqyosida "Meditsina", "Sog'lom turmush tarzi" degan tushunchalarning fundamental asosi bo'lib xizmat qilgani, albatta, chuqur hayotiy va ilmiy zaminga ega" jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida inson salomatligini saqlash, intellektual salohiyatni yanada yuksaltirish, shunga xos konseptual g'oyalarni ishlab chiqish dolzarb masalalaridan biri bo'lib, buni Ibn Sino qoldirgan ulkan ilmiy meros asosida o'rganish hamda hayotga tatbiq etish mumkin.

Ibn Sino ilmiy merosida sog'lom turmush tarzini shakllantirishda ovqatlanish madaniyati, badanni chiniqtirish, salomatlikni saqlashda uyquning ahamiyati va gigienik talablarga e'tibor qaratadi. Shuningdek, uning shifobaxsh o'simliklar haqidagi merosi ham ahamiyatga molik. Ibn Sino tibbiyotning barcha sohalarida davolashning o'ziga zos usul va uslublarini kashf etdi. Ayniqsa, bu borada uning mijoz nazariyasi eng muhim mezon bo'lgan.

Ibn Sino antik davr falsafiy qarashlarini chuqur anglash va ularni rivojlantirish borasida ko'plab risolalar yozgan. Jumladan, Ibn Sino va Beruniyning bizgacha yetib kelgan Aristotelning "Koinot haqida kitob" asariga taalluqli yozishmalari buyuk allomalarimizning ilmiy muloqot olib borish, falsafiy fikr yuritish, olam va odam munosabatlarini falsafiy tahlil qilib berganligini ko'rish mumkin. Ibn Sino "Islom olamining eng mashhur faylasufi va qomusiy allomasi hamda insoniyatning eng buyuk mutafakkirlaridan biri" degan e'tirofga sazovar bo'lgan. Ibn Sino asarlarida inson psixologiyasi rivojidagi omillar, bunga ijtimoiy hayot tarzining ta'siri masalalarini keng yoritgan. Aynan mijoz nazariyasini yaratishda ham psixologik holatlarni hisobga olgan.

A. Temur va Temuriylar davri Sharq xalqlari hayotidagi ikkinchi renessans davri bo'lib, bu davrda ham xalq tabobati va amaliy tibbiyotning ko'plab yangiliklari kashf etildi. Jumladan, tibbiyotni o'rganishdagi boshlang'ich fanlardan biri odam anatomiyasi bo'lib, bu fanning atoqli vakillari mashhur tabib Mansur ibn Muhammad ibn Ahmad Yusuf ibn Faqih Ilyosning "Tashrix-i Mansuri" asaridan tashqari anatomiyaga bag'ishlangan "Risola dar tashrix-i badan-i inson" ("Inson anatomiyasiga oid risola") asarini keltirish mumkin. Bu asarda suyak, asab, muskullar va qon tomirlarning mufassal keltirilgan. Asarning

qimmatli tomoni shundaki, asar xotimasida inson tanasining murakkab a'zolari haqida so'z yuritiladi. A.Temur va Temuriylar davri tibbiyoti manbashunosligida asosiy tibbiy asarlarga bitilgan sharhlar orasida kermonlik Burhoniddin Nafis Hakim al-Kermoniyning Najibuddin Samarqandiyning "Kasalliklarning sabablari" ("As-asbob va-al-alomat") asariga, G'iyosiddin Muhammad ibn Jaloliddin tabib esa o'z zamonasida mashhur bo'lgan "Muolajoti ilohiy" deb nomlangan asarga yozilganlarni keltirish mumkin.

XIX asrda Angliyada yashagan jarroh Jozef Lister operatsiya qilingan joylarga mikroblar tushganda yiringlashini kuzatdi va buning oldini olish choralari topdi. Jarroh Jozef Lister doimo mikroblar o'ldiradigan (yod, novshadil spirt), vositalari bilan qo'llarini yuvib, jarrohlik amaliyotini o'tkazadigan bo'lgan Jozef Lister qo'llagan ushbu antiseptik va aseptik usulni Samarqandda XV asrda yashagan Tojiddin Hakim qo'llagan, ya'ni operatsiyadan oldin qo'lini to'g'ralgan piyoz bilan artgan, biroq bu usul tibbiyotda joriy qilinmay qolib ketgan. "... bu usulni XIX asrda Angliya jarroxi Jozef Lister qaytadan tiklab rivojlantirdi". Demak, XIX asrda ingliz jarrohi kashf etgan gigienik aseptikaga Samarqandda XV asrda yashagan Tojiddin Hakim ilk kurtaklar sifatida bo'lsa-da asos solgan. Buni kasb amaliyotidagi tibbiyot yutug'i deb hisoblash mumkin.

Xullas, Sharq qaysi davr bo'lishidan qat'iy nazar insoniyat tamaddunining beqiyos namunasi bo'lib qolavergan.

YUQUMLI KASALLIKLARNING RIVOJLANISHIDA IBN SINO AMALIY MEROSINING O'RNI VA AHAMIYATI

O'tayev G'G' (katta o'qituvchi)

Toshkent tibbiyot akademiyasi Ijtimoiy fanlar kafedrasida

Yuqumli kasalliklar insoniyatga qadim zamonlardan beri ma'lum. Ko'pgina yuqumli kasalliklar qadimda juda keng tarqalgan, og'ir kechgan va minglab insonlarning hayotidan erta ko'z yumushlariga sabab bo'lgan. O'sha davrlardayoq yetuk olimlar vabo, chin chechak, o'lat kabi ko'p uchraydigan xastaliklarni yuqumli ekanligini ta'kidlab, ularning tirik qo'zg'atuvchilari bo'lishi mumkinligiga gumon qilganlar. Tib qonunlari" kitobida "Kasalliklardan ba'zilar yuqumli bo'ladi" deb ko'rsatadi. "Bular, deb yozadi u - moxov, qo'tir, chechak, vabo isitmasi, yiringlangan yaralar kabi kasalliklardir". Xususan, bular odamlarning turar yerlari tor bo'lganda va kasal kishining qo'shnilari shamol tagida bo'lganlarida yuz beradi. Sil va baras (pes) ham yuqumli kasalliklardandir degan fikri bilan yuqumli kasalliklarda tarqalishi va yuqish yo'llarining ahamiyatini anglagan. Mutafakkirning ta'kidlashicha, har bir narsani bilish, u narsaning sabablari bo'lsa, shu sabablarni o'rganish orqali hosil bo'ladi va kamolga yetadi. Shuning uchun tabobatda sog'liq va kasallikning sabablarini bilish kerak bo'ladi. Sog'liq, kasallik va ularning sabablarini goho ochiq, goho maxfiy bo'lib, unga hisblanmas, balki belgilarga asoslanib fikr yuritish bilan yetishiladi. Shuningdek, tibda sog'liq va kasallikda yuz beradigan hodisalarni ham bilish kerak bo'ladi. "Sabablar esa to'rt xil bo'ladi: moddiy, faol, (ta'sir qiluvchi), shakliy va tugallovchi sabablardir. Mutafakkir kasalliklarni keltirib chiqaruvchi sabablarni o'rganar ekan, shunday deb yozadi: "Bilginki, kasalliklarning ko'pchiligida to'rt davr bo'ladi: boshlanish davri, zo'rayish davri, zo'rayishda nihoyatga yetish davri va pasayish davri. Bu davrlardan tashqari vaqt sog'liq hisoblanadi". Ibn Sinoning aytishicha, kasallik mijoz, yosh va yil fasli bilan aloqador va ularga mos bo'lsa, ularga mos bo'lmagan va sabablarning zo'rliigi orqasida vujudga kelgan kasalliklarga qaraganda kam xavflidir.

Olim fikricha, kasalliklardan shundaylari borki, ulardan ba'zilar bir qabila va bir o'lkada turuvchilarga xos yoki ularda ko'proq uchraydigan bo'ladi". Yuqorida Ibn Sino tomonidan keltirilgan ma'lumotlar, bugungi kunda yuqumli kasalliklarning umumiy xususiyatlaridan biri bo'lib, inson organizmi bilan kasallik qo'zg'atuvchi mikroblarning ma'lum sharoitda o'zaro ta'siri oqibatida yuzaga keladigan o'zgarishlar, ya'ni infeksiyon jarayon bo'lib, tibbiyotimizda ishonchli dalil-

СОДЕРЖАНИЕ	
<i>A'zamjonov A.A., Abdurasulova M. B., Xasanova M.I., Raximova X. A. GEPATITNI DAVOLASHDA ZAMONAVIY YONDASHUV</i>	2
<i>Abilov O'rol HAMSHIRA VA MA'NAVIYAT</i>	2
<i>Ahmedova D.Sh., Toxtamuratova Z.Sh., Rayimberdiyev E.D OLIY O'QUV MUASSASALARIDAGI TALABALARNI SOG'LOM TURMUSH TARZIGA RIOYA QILISHI BO'YICHA SO'ROVNOMA TAHLILLARI</i>	4
<i>Allayeva M.J., Achilov .D.D. DIABETNING DITIZON MODELIDA UMUMIY LIPIDLAR DARAJASINI O'SIMLIGI EKSTRAKTINING GIPOLIPIDIMIK HAMDA GIPOXOLESTERINEMIK TA'SIR SAMARADORLIGI</i>	5
<i>Atamuratova F.S.IBN SINO SHIFOKOR AXLOQI HAQIDA</i>	7
<i>Azizov A.A. O'ZBEKLARDA ANIMALOTERAPIYA: ETNOGRAFIK QAYDLAR TAHLILI</i>	8
<i>Biykuziyeva A.A., Muxiddinova F.M, Sodikova N.S., Turdialiyeva Sh.U. IBN SINO TA'BLIMOTIDA BADAN TARBIYA TADBIRI – DAVOLOVCHI JISMONIY TARBIYA TO'G'RISIDA</i>	9
<i>Bo'riyev O., Iskandarov Sh. ABU RAYHON BYERUNIYNING ASARLARIDA ZARDUSHTIYLIK BILAN BOG'LIQ QARASHLAR</i>	10
<i>Bo'riyev O., Iskandarov Sh. «HUDUD UL-OLAM» VA UNDA QASHQADARYO VOHASI SHAHARLARI TAVSIFI</i>	12
<i>Ergasheva N.O. BO'G'IM KASALLILARNI DAVOLASHDA APITERAPIYANING O'RNI</i>	14
<i>Fayzullayeva O.U., Nazirtashova R.M. QANDLI DIABET KASALLIGI VA UNI DAVOLASHDA TOPINAMBUR O'SIMLIGIDAN FOYDALANISH</i>	15
<i>Ganijonov H. THE ROLE OF BEHAVIOR IN THE EARLY DETECTION OF SCHIZOPHRENIA</i>	16
<i>Hyangmi Gavart_KOREAN MEDICAL BOOK REPORT IN EUROPE</i>	17
<i>Jumanazarov X.S. O'ZBEK XALQINING TABOBAT AN'ANALARI TARIXI</i>	18
<i>Kim Taewoo THE EMERGENCE OF NEW TRADITIONAL ACUPUNCTURE PRACTICES IN KOREAN MEDICINE: A HISTORICAL AND ANTHROPOLOGICAL APPROACH</i>	20
<i>Mahmaraimov Sh.T., Soatova M.B. XONDROITIN SULFAT VA CENTELLA ASIATICA EXTRACTINI BIRGA QO'LLAGANDA TIZZA BO'G'IMI ARTROZIDA OG'RIQQA QARSHI TA'SIRINI O'RGANISH</i>	20
<i>Mahmaraimov Sh.T., Chutboev B.R., Choriev M.Yu. CENTELLA ASIATICA EXTRACTINING TIZZA BO'G'IMI ARTROZIDA YALLIG'LANISHGA QARSHI TA'SIRINI O'RGANISH</i>	21
<i>Maxmudov L.Yu. TIB QONUNLARIDA KASALLIKLAR, ULARNING ASOSIY SABABLARI VA KO'RINISHLARI HAQIDA YORITILISHI</i>	22
<i>Maxsumov Sh.M., Zayseva O.A. O'ZBEKISTON FARMAKOLOGLARINING FITOTERAPIYA RIVOJIGA QO'SHGAN HISSASI</i>	24
<i>Nazarbaiuly B. BASICS OF TRADITIONAL MEDICINE</i>	25
<i>Niyozova N.S. QADIMGI SHARQ TIBBIYOTINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI</i>	26
<i>O'tayev G'G' . YUQUMLI KASALLIKLARNING RIVOJLANISHIDA IBN SINO AMALIY MEROSINING O'RNI VA AHAMIYATI</i>	27
<i>Orazgalieva M.T. Aimagambetov M.Zh., Akbayeva M.M., Orazgalieva M.T., Shortombayev A.A., Yermukhambetov B.Y. ALGORITHM OF PROACTIVE THERAPY OF HEMOSTASIS DISORDERS IN PATIENTS WITH MECHANICAL JAUNDICE IN THE INTRA - AND POSTOPERATIVE PERIOD</i>	29
<i>Qosimjanova N. A., Raximova X.A. ABU ALI IBN SINO TA'LIMOTIDA FARMASEVTIKA</i>	30

<i>Rahimova Sh.M., Saidvaliyev F.S. ABUZUS BOSH OG'RIG'INING MIGREN VA ZO'RIQISH BOSH OG'RILARIDAN KELIB CHIQISHI TAQQOSLAMA TASHXISI</i>	31
<i>Rahimova X.A., Abdurasulova M.B., Xasanova M.I., Azamjonov A. A. IBN SINO ILMIY MEROSI</i>	32
<i>Rakhmatova M. R. EFFECTIVENESS APPLICATION OF QUERCETIN AND OMEPRAZOL FOR CORRECTION OF GASTROTOXIC EFFECT IN THE THERAPY OF PATIENTS WITH OSTEOCHONDROSIS</i>	33
<i>Raxmanov A.X., Asqarov O. O., Xakimov Z.Z., Xolmatov J.A., Sultanov S. A. FLAVANOIDLAR TUTGAN O'SIMLIKLAR YANGI YIG'MASINI SAFRO AJRALISHIGA TA'SIRI</i>	34
<i>Ruzimov E.M. ARUNDO DONAX YER USTKI QISMI ALKALOIDLARI YIG'MASINING SKOPOLAMIN BILAN CHAQIRILGAN AMNEZIYAGA TA'SIRINI BAHOLASH</i>	34
<i>Saidametova N.U., Kamalova N.L. IBN SINONING KEKSALARNI OVQATLANTIRISH TO'G'RISIDAGI FALSAFIY QARASHLARI</i>	35
<i>Sattarova D.B., Usmanxodzaeva A.A., Demin N.A. ROLE AND IMPACT COMPLEX POST-EXTENSION RECOVERY ON QUALITY LIFE OF ATHLETES WITH VISUAL IMPAIRMENT</i>	37
<i>Seong-Soo Roh COMPARATIVE STUDY HERBAL MEDICINE IN COMBINATION WITH SORAFENIB ON HEPG2 CELL TRANSPLANTATION TUMOR MODEL</i>	38
<i>Sharipov U.A. INSULTDAN KEINGI BUZILISHLARDA NEYROREABILITATSIYA USULLARINI SAMARADORLIGINI BAHOLASH USULLARI AHAMIYATI</i>	39
<i>Soatova M.B., Mahmaraimov Sh.T. XONDROITIN SULFAT VA CENTELLA ASIATICA EXTRACTINI BIRGA QO'LLAGANDA TIZZA BO'G'IMI ARTROZIDA OG'RIQQA QARSHI TA'SIRINI O'RGANISH</i>	40
<i>Soliyeva A.D. XALQ TABOBATINING TARIXI</i>	41
<i>Song Jichung RESEARCH FOR DEVELOPMENT OF CLINICAL DECISION SUPPORT SYSTEM BASED ON DONGEUIBOGAM</i>	42
<i>Song Youngil, Rep. of Korea PRACTICAL APPLICATION OF THE WORLD HEALTH ORGANIZATION TRADITIONAL MEDICINE STRATEGY:2014-2023 FOR THE INTEGRATIVE MEDICINE IN UZBEKISTAN</i>	43
<i>Sotivoldiyeva D.S., Rahimova H.A. BUTUN DUNYO XALQLARI TABOBATLARINING RIVOJLANISH TARIXI</i>	44
<i>Sultanova X.T. TIB QONUNLARIDA AXLOQ VA TIBBIYOT ETIKASI</i>	45
<i>Tolmasov Ruzibek Tolmasovich. MORPHOLOGICAL CHANGES OF GASTRIC WALLS DURING POSTNATAL ONTOGENESIS WHEN FEEDING ON PALM OIL</i>	47
<i>Turg'unboyeva M.I., Qalandarova M.H. ZAMONAVIY DAVOLASH USULLARI. QANDLI DIABET KASALLIGINI DAVOLASHDA ZAMONAVIY YONDASHUV</i>	48
<i>Umarova F.S., Gulyamova A.N. IBN-SINO QARASHLARIDA TA'LIM-TARBIYA MASALALARI</i>	50
<i>Umarova F.S., Gulyamova A.N. IBN-SINO QARASHLARIDA TA'LIM-TARBIYA MASALALARI</i>	51
<i>Usvaliyeva O.S., Qalandarova M.X. XALQ TABOBATI TARIXI. ZAMONAVIY TIBBIYOTDA XALQ TABOBATI USULLARI</i>	52
<i>Yu-Hong Min. ANTI-HYPERPIGMENTATION POTENTIALS OF ESSENTIAL OILS FROM KERNELS OF GENUS PRUNUS</i>	53